

ubi et tempus venturi Messie ex oraculo Jacobi assignat dicens: « Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est. » Jam autem a Juda sceptrum de fecerat translatumque erat ad Herodem: ergo erat jam tempus adventus Messie.

47. SI AUTEM ILLIUS LITTERIS NON CREDITIS: QUOMODO VERBIS HEIS CREDITIS? — Est argumen-

tum ad hominem; Judæi enim Mosen preferebant Christo; quare recte contra eos argumentatur: Si vos Moysis, quem vos summi facitis, litteris quas de me scripsit; non creditis, multo minus meis verbis creditis. Frustra ergo tot testimonia profero, cum vos in mei odio et rebellionem obstinatosque videam. Sermonem ergo finio, taceo et abeo.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus quinque panibus et duobus piscibus pascit quinque hominum milia. Secundo, vers. 17, ambulat super mare. Tertio, vers. 27, disputat de cibo animæ spiritali. Quarto, vers. 35, agit de pane Eucharistia.

1. Post hæc abiit Jesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis; 2. et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. 3. Subiit ergo in montem Jesus, et ibi sedebat cum discipulis suis. 4. Erat autem proximum Pascha, dies festus Judæorum. 5. Cum sublevasset ergo oculos Jesus, et vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde ememus panes, ut manducent hi? 6. Hoc autem dicebat tentans eum; ipse enim sciebat quid esset factururus. 7. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. 8. Dicit ei unus ex discipulis ejus, Andreas, frater Simonis Petri: 9. Est puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces; sed hæc quid sunt inter tantos? 10. Dixit ergo Jesus: Facite homines discumbere. Erat autem fenum multum in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque millia. 11. Accepit ergo Jesus panes, et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus; similiter et ex piscibus quantum volebant. 12. Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne pereant. 13. Collegerunt ergo, et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, quæ superfluerunt his qui manducaverant. 14. Illi ergo homines cum vidissent quod Jesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum. 15. Jesus ergo cum cognovisset, quia venturi essent ut raperent eum, et facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus. 16. Ut autem zero factum esset, descenderunt discipuli ejus ad mare. 17. Et cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum; et tenebræ jam factæ erant; et non venerat ad eos Jesus. 18. Mare autem, vento magno flante, exsurgebat. 19. Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta, vident Jesum ambulante supra mare, et proximum navi fieri, et timuerunt. 20. Ille autem dicit eis: Ego sum, nolite timere. 21. Voluerunt ergo accipere eum in navim; et statim navis fuit ad terram, in quam ibant. 22. Altera die, turba quæ stabat trans mare, vidit quia navicula alia non erat ibi nisi una, et quia non introisset cum discipulis suis Jesus in navim, sed soli discipuli ejus abissent; 23. alia vero supervenerunt naves a Tiberiade juxta locum ubi manducaverant panem & gratias agente Domino. 24. Cum ergo vidisset turba quia Jesus non esset ibi, neque discipuli ejus, ascenderunt in naviculas, et venerunt Capharnaum quærentes Jesum. 25. Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? 26. Respondit eis Jesus, et dixit: Amen, amen dico vobis: quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manduc-

castis ex panibus, et saturati estis. 27. Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus. 28. Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus ut operemur opera Dei? 29. Respondit Jesus, et dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. 30. Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum ut videamus, et credamus tibi? quid operaris? 31. Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de cælo dedit eis manducare. 32. Dixit ergo eis Jesus: Amen, amen dico vobis: non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum. 33. Panis enim Dei est, qui de cælo descendit, et dat vitam mundo. 34. Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc. 35. Dixit autem eis Jesus: Ego sum panis vitæ; qui venit ad me, non esuriat; et qui credit in me, non sitiet unquam. 36. Sed dixi vobis, quia venit ad me, non esuriam foras; 37. quia descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. 38. Hæc est autem voluntas ejus qui misit me, Patris; ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die. 39. Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me; ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. 40. Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me; ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. 41. Marmurabant ergo Judæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi, 42. et dicebant: Nonne hic est Jesus, filius Joseph, cujus nos novimus patrem et matrem? Quomodo ergo dicit hic: Quia de cælo descendi? 43. Respondit ergo Jesus, et dixit eis: Nolite murmurare in invicem: 44. nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: et ego resuscitabo eum in novissimo die. 45. Est scriptum in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me. 46. Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is qui est a Deo, hic vidit Patrem. 47. Amen, amen dico vobis: Qui credit in me, habet vitam æternam. 48. Ego sum panis vitæ. 49. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt. 50. Hic est panis de cælo descendens; ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. 51. Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. 52. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum; et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. 53. Litigabant ergo Judæi ad invicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? 54. Dixit ergo eis Jesus: Amen, amen dico vobis: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. 55. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. 56. Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. 57. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo. 58. Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, et ipse vivet propter me. 59. Hic est panis, qui de cælo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum. 60. Hæc dixit in synagoga docens, in Capharnaum. 61. Multi ergo audientes ex discipulis ejus, dixerunt: Durus est hic sermo, et quis potest eum audire? 62. Sciens autem Jesus apud semetipsum quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat? 63. Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? 64. Spiritus est, qui vivificat; caro non prodest quidquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. 65. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Sciebat enim ab initio Jesus qui essent non credentes, et quis traditurus esset eum. 66. Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. 67. Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam non eum illo ambulabant. 68. Dixit ergo Jesus ad duodecim: Numquid et vos vultis abire?

69. Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitae aeternae habes. 70. Et nos credimus, et cognovimus quia tu es Christus Filius Dei. 71. Respondit ei Jesus: Nonne ego vos duodecim elegi; et ex vobis unus diabolus est. 72. Dicebat autem Judam Simonis Iscariotem: hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.

4. POST HEC ABIT JESUS TRANS MARE GALILÆE, QUOD EST TIBERIAS; — *g. d.* Mare hoc nunc vocatur *Galilæa*, quia illi erat conterminum: nunc *Tiberiads*, quia illi adiacebat civitas dicta *Tiberias* a Tiberio Cesare, in cujus gratiam fuit condita ab Herode Tetrarcha, testē Iosepho, lib. XVIII *Antiq.*, cap. III. Nominat *Tiberiadem*, quia juxta eam erat sedes in quo Christus quinque panibus pavit 3 000, uti ostendi *Matth.* XIV, 43.

Post hec, — non statim, sed post unum fere annum. Curatio enim paralytici, indeque consequens disputatio Christi cum Judæis, de qua paulo ante cap. V. egit Joannes, contigit initio anni 2. prædicationis Christi; hec vero que hic narrat, contingerunt in fine ejusdem anni. Id patet ex eo quod Christus paralyticum curavit in Paschate, ut patet cap. V, vers. 1, hæc autem gessit instante Paschate sequentis anni, ut patet hic vers. 4. Omittit ergo Joannes hic ea que gessit Christus toto anno 2. prædicationis sue, scilicet creationem duodecim Apostolorum, sermonem Christi in monte, quem recenset *Matthæus*, cap. V, VI et VII, missionem Apostolorum ad prædicandum, multaque alia que recensit in *Chronotaxi* a num. 20 usque ad 29. Omittit autem idcirco, quod illa plene et fere narrata sint ab aliis Evangelistis. Hic vero inserit narrationem multiplicationis panum factæ a Christo, etiamsi ab aliis Evangelistis recensite, eo quod illa fuerit occasio sermonis Christi de cibo spirituali et cibo Eucharistie, quam fusc hic subjungit Joannes, eo quod ab aliis Evangelistis sit præmissa.

2. ET SQUARATUR EUM (navi euntem) TURBA MAGNA, — pedestri itinere fluxuoso circumcundo mare Galilææ, ut ait *Matthæus*, cap. XIV, vers. 43.

3. Dicit ad Philippum: Unde emeris panes, ut abundent hi? — Nota: hic fuit ordo rei gestæ: rivus videns e monte turbam se sequentem et ærentem, ex monte ad illam descendit illamque benigne excepit, docuit, ægros in illa sanavit usque ad vesperam, qua imminente discipuli monuerunt Christum ut turbam dimitteret, ac corpus cibo reficeret: Christus vero jussit ut ipsi prius turbam famelicam pasceret. Negant ipsi sibi id esse possibile, eo quod ducentorum denariorum panes tantæ turbæ non sufficerent: mox Christus rem proponit Philippo, forte quia is magis sollicitus, præ aliis urgebat Christum, ut dimissa turba cœnaret; Philippus idem respondit quod cæteri, ducentorum denariorum panes non sufficere. Jam cætera usque ad vers. 27, prosequitur *Matthæus*, XIV, 43 et seq., ubi illa explicui.

41. ACCEPTI ERGO JESUS PANES, ET CUM GRATIAS EGISSET (Deo Patri, suspiciens in cœlum, implorando Dei opem ad multiplicandos panes, ipsos benedixit, ut habent alii Evangelistæ et Syrus hic), DISTRIBUIT DISCUBENTIBUS (inter distribuendum panes miraculose multiplicans): SIMILITER AUTEM ET EX PISCIBUS, QUANTUM VOLEBANT, — pari modo et miraculo eos sensim multiplicans. Christum hæc in rem imitatus sunt S. Dominicus et S. Franciscus. Cum enim in Capitulo generali Ordinis Minorum nihil esset edulii, pleni fide dixerunt: « Eamus, et omnipotentem deprecemur Deum, qui 3 000 hominum præter mulieres et pueros in deserto satiat; neque enim nunc minoris est potentie aut misericordie, ut de ejus deperemus bonitate. » Perstitērunt ita in oratione, donec divina eis constitit voluntate. Hora igitur prandii, jussit S. Franciscus fratres in refectorio discubere. Quod dum faciunt, viderunt ingredi in triclinium viginti adolescentes egregios, succinatos et expeditos ad serviendum, qui et ministrarunt panem, vinum et omne genus obsonii necessarium, recumbentibus numero quingentis. Finito vero prandio, inclinato capite et salutatis Fratribus, bini suo ordine exierunt et refectorio, admirantibus Fratribus et Deum collaudantibus pro tanta in suos cura et providentia. Ita *Annales Minorum Lucæ Waddingi*, anno Christi 1219, n. 11. Idem Romæ fecit S. Dominicus, ad S. Sixtum: cum enim domi nihil esset cibi, jussit Fratres mense accumbere, illique benedixit; et ecce ingressi duo angeli, specie elegantium juvenum, singulos Fratribus (erant enim centum) singulos candidissimos panes apposuerunt, unus a dextris, alter a sinistris, et submissis capitibus disparuerunt. Ita habet *Vita S. Dominici*, lib. III, cap. IV. Romæ locum hunc visitavi, et veneratus sum, ibique totam rem depictam conspexi.

43. UT RAPERENT EUM, ET FACERENT EUM REGEM, — Messiam scilicet, quem Judæi putabant sibi datum copiam frumenti, vini, olei, auri et argenti, ideoque eum hic regem inaugurare volebant, non tam Christi, quam suo, quod ab eo expectabant commodo. Talem Messiam etiamnum expectant crassi Judæi, qui instar *Salomonis* eis det copiam frugum et opum terre.

47. ET CUM ASCENDISSET NAVIM, VENERUNT (Græce *ἤγειρον*, id est *veniebant*, hoc est, ut Syrus, *teuebant*, pergebant; nam erant adhuc in mari, ibique tempestalem passi sunt, quam Christus sedavit, ut sequitur) TRANS MARE GALILÆE (in id est versus) CAPHARNAUM, — quod situm erat in terra

Genesar, ut ait *Matthæus*, cap. XIV, vers. 43. Jussert Christus ut irent *Bethsaidam*, teste *Marco*, cap. VI, vers. 54; sed cum paulo post ipsi, absente Christo, tempestale maris et vento jactarentur, ultra *Bethsaidam*, versus *Capharnaum*, ibique Christus ambulans super mare, illudque sedans eis occurreret: hinc præterita jam *Bethsaidam*, mutato consilio perrexerunt *Capharnaum*, ubi erat domus et sedes Christi prædicantis; inde rursus postea profecti sunt *Bethsaidam*, ubi Christus cæcū curavit, ut habet *Marcus*, cap. VIII, vers. 22.

49. CUM REMIGASSET ERGO QUASI STADIA VIGINTI QUINQUE AUT TRIGINTA, — Id est millaria italica fere quatuor, nam stadium est octava pars milliaris.

21. VOLUERUNT ERGO (cupiverunt et invitarunt jam agnitus, quem paulo ante putantes esse spectrum, horrebant et aversabantur) ACCIPERE EUM IN NAVIM (et de facto acceperunt, ut ait *Marcus*, VI, 51) (1), ET STATIM (Christi presentis ope et virtute) NAVIS FUIT AD TERRAM IN QUAM IBANT. — Nonnus: « Divina agitatione, ait, navis spontanea appellebat ad longinquum portum, veluti mens alta, » puta ad terram Genesar, ut habet *Matthæus*, XIV, 34, sive Genesareth, ut habet *Marcus*, VI, 33, quæ prius Genereh, sive Ceneroth dicebatur ab urbe ita dicta, quæ vicina erat *Capharnaum*, a qua totum mare *Galilææ* vicinum dictum est stagnum Cenereth, sive Genesareth. Porro, in terra hæc Genesareth sita erat urbs *Capharnaum*, ad quam navigasse et appulisse Jesum cum discipulis, deserte testatur *Joannes*, cap. VI, vers. 47 et 24 ac 25. Ibi enim habuit prolixam illam de pane celesti et Eucharistia disputationem, quam fusc recenset *Joannes*, cap. VI; nam ibidem, vers. 60, deserte ait: « Hæc dixit in synagoga docens, in *Capharnaum*. » Si quis tamen malit Jesum præcise in terram, id est in urbem Cenereth, navigando appulisse, et inde pedibus ivisse ad vicinam urbem *Capharnaum*, non repugnabo.

Nota: et statim: inde enim sequitur Christum effecisse, ut navis hæc quasi in momento involarit in portum urbis *Capharnaum*; ideoque in momento quasi confecerit octo vel novem passuum millia, quæ conficiunt totidem millaria italica; nam tantum distabat *Bethsaidam* a *Capharnaum*. Jam enim discipuli navigantes e loco, ubi Christus paverat 3 000 (qui erat medius inter *Bethsaidam* et *Tiberiadem*) per 25 vel 30 stadia, uti dixi vers. 19, id est per quatuor fere millaria italica, versabantur circa, vel paulo ultra *Bethsaidam*, cum Christus ambulans super mare, occurrens, navigique ingressus, effecit ut navis, ex eo loco volans, quasi in momento perveniret ad portum *Capharnaum*. Ergo effecit ut navis octo vel novem

millaria, quasi in momento conficeret. Hinc disce omnes tuas actiones cum Christo, imo duce Christo peragere; cum illo enim magna officia, sine illo nihil. Sic Petrus tota nocte sine Christo laborans, nullos pisces cepit; ipso autem presente et jubente laxans retia, cepit ingentem piscium copiam, *Joan.* XXI, 3 et seq., et iterum *Lucæ* V, 3. Igitur, ut ait *Nazianzenus* in *Carm.*:

Felix qui Christum fortassis omnibus emit.

22. ALTERA DIE, TURBA, QUÆ STABAT TRANS MARE, VIDIT QUIA ALIA NAVICULA NON ERAT IBI NISI UNA, ET QUIA NON INTROISSET CUM DISCIPULIS SUI JESUS IN NAVIM, SED SOLI DISCIPULI EJUS ABISSUNT. — « Trans mare: » intellige respectu discipulorum, qui jam in alio maris littus navigarant, *g. d.* Postridie ejus diei, quod Christus panibus quinque paverat 3 000, turba que ab eo pasta fuerat, trans mare, hoc est in loco *pridiani* pastus et convivii persistens, cum secret unam tantum ibi fuisse naviculam, quam soli Christi discipuli conscenderant, relicto in terra *Jesu*, subaudi: requisivit ibidem eundem *Jesum*; non enim sciebat ipsum noctu supra mare ambulatent, ingressum navim appulisse *Capharnaum*. Sciebat enim ipsam terra non potuisse hoc iter conficere, quin a turba ipse videretur et teneretur.

23. ALIÆ VERO SUPREVENERUNT NAVES A TIBERIADE, JUXTA LOCUM UBI MANUCAVERANT PANIBUS, GRATIAS AGENTE DOMINO. — Syrus, cum benedixisset *Jesu*, et benedictione sua panes multiplicasset. Hinc patet locum, in quo Christus panes multiplicavit, fuisse juxta *Tiberiadem*, adeoque præternavigandum fuisse iis qui *Tiberiadem* navigarent *Bethsaidam* et *Capharnaum*, ut patet ex vers. 24. Sensus est, *g. d.* Sparso hoc Christi multiplicationis panum miraculo, multi tum alunde, tum ex vicina *Tiberiade*, navibus venerunt ad locum in quo Christus panes multiplicaverat, ut *Jesum* tanta pastrantem viderent et audirent.

25. ET CUM INTUISSENT EUM TRANS MARE, DIXERUNT EI: RABBI, QUANDO HUC VENISTI? — « Trans mare, » puta in synagoga urbis *Capharnaum*, ut patet vers. 39. « Quando, » et quomodo « huc venisti? » Soimus enim hesterni die solos discipulos in deserto *Bethsaidæ* navim conscendisse, et vero ibidem in terra remansisse. Nesciebant enim Christus nocte media super mare ambulasse.

26. RESPONDIT EI JESUS, ET DIXIT: AMEN, ALEN DICO VOBIS: QUÆRITIS ME, NON QUIA VIDISTIS SIGNA, SED QUIA MANUCASTIS EX PANIBUS, ET SATURATI ESTIS. — Christus modestie causa non respondet directe interrogationi illorum, ne cogatur dicere se ambulans super mare eo venisse, itaque se jactare videatur. Respondit ergo id quod magis interrogantium intererat, scilicet, ut a se requirant cibum anime potius quam corporis. Ait igitur: Queritis me, non quia vidistis signa, miracula per que fidem, penitentiam aliasque virtutes evangelicas, quibus ad vitam æternam

(1) Verba *ἤγειρον* *λαβόντες αὐτὸν* non significant *volebant eum accipere*, sed reddi debent *luberant, cupide eum recipiebant*. Scipius enim *Scriptores Græci* verbum *ἤγειρον* inchoativo alius verbi adjectum eodem sensu quo adverbium conjungitur cum verbo finito. Conf. *Xenoph. Cyroped.* I, 4, 3. *Aeschyl.*, *Chœph.* 791.

pervenitur, docere et persuadere laboro, *g. d.* Queritis me, non ut a me cibum anime accipialis, quo perveniat ad vitam eternam. » sed quia manducastis es panibus, » quos miraculose multiplicavi, ideoque sapidissimos effeci, ut rursus vobis similes impertiar. Multi enim sunt amici ollæ et mensæ, potius quam Christi et salutis eternæ; carnales enim non nisi carnalia sapiunt, quia spiritualia non capiunt.

27. OPERAMINI NON CIBUM QUI PERIT, SED QUI PERMANET IN VITAM ETERNAM, QUEM FILIUS HOMINIS DABIT VOBIS. HUNC ENIM PATER SIGNAVIT DEUS. — « Operamini, » Græce ἐργασθε, id est opera, studio et labore vestro contendite, et sedulo curate, ut acquiratis cibum, non corporis qui perit, sed animæ qui non perit. Unde Arabicus vertit, *operamini non ob cibum periturum* (ut eum operando lucrèmini. « Omnis enim labor hominis in ore ejus, ait Sapiens, ut scilicet ori suo cibum laborando comparet), sed ob cibum permanentem in vitam eternam. Ergo operamini toto animo, inquit Euthymius, omni cura continue. Non precipit tantum operari cibum anime, sed admonet corporalem cibum obiter curare, anime vero toto studio. » Similiter Theophylactus: « Oportet vos non omnino deditos esse ventri, sed maxime spiritali agere curam, et non omnem sollicitudinem in corporalem cibum insumere. »

Assurgit Christus, et turbas traducit a pane corporali, quo paulo ante illas in deserto paverat, ad panem spiritalem multo digniorem magisque necessarium, *g. d.* Ego dedi vobis panem hordeaceum ilaboratum, id est sine opere et labore vestro; at vos operamini et laborate totis viribus, ut panem spiritalem comparetis, qui vos alat ducatque ad vitam eternam. Simili modo, cap. iv, ab aqua puteana, Samaritanam traduxit ad aquam spiritalem, ut fideles suos, presertim sacerdotes et Religiosos, doceret idem facere, ut in colloquiis populum a rebus corporalibus ad spirituales traducere et evahere satagant. Unde ex hac Christi sententia recte colligit Cyrillus: « Nulla igitur, inquit, carnis cura nobis habenda est, sed necessariis et æternis invigilandum: non enim differt a bestis qui corporis voluptates concupiscit, sed qui virtutibus inhaeret, et spiritali vitam peragat lege; illisque qui omnino deditus est, quo nobis divinitus concessa iter ad superos preparant, is mihi videtur seipsum cognovisse, nec ignorasse se rationale animal ad imaginem creatoris esse productum. » Et inferius: « Operamini igitur (ut Salvator ait) non eum cibum, qui lapsus in ventrem, et brevi nos voluptates afficiens, per alvum tandem emissus perit, sed cibum spiritalem, qui corda confirmat et in vitam eternam perducit, quem largiturus se pollicetur. »

Querens, quis est cibum permanentem in vitam eternam, quem Christus operando comparari jubet? heretici diei Massaliani, sive Euchitæ, id est precatores, censebant esse orationem, *g. d.*

Christus: Nolite operari manibus, quia opus manuum perit, sed mente semper Deum orate, quia oratio est cibum spiritus, qui permanet in eternum. Hi enim heretici dicebant non esse laborandum manibus, sed semper orandum, ut refert S. Chrysostomus hic, S. Augustinus, lib. *De Heres.* et alii. Verum hæc est heresis, quam convellit Paulus, II *Thessal.* III, 10: « Si quis, inquit, non vult operari, nec manducet. » Et I *Corinth.* IV, 12, loquens de se: « Laboramus, inquit, operantes manibus nostris. »

Dico ergo cibum hunc permanentem esse fidem, charitatem, gratiam, opera bona, ut explicant Judei vers. sequent., item Sacramenta omniaque illa quæ nos ducunt ad vitam eternam, ut presertim Eucharistiam, de qua vers. 51. Ita Jansenius, Maldonatus, Bellarminus et alii. Sensum enim et gradatum Christus a minoribus et communibus, ad majora et singularia, puta ad Eucharistiam, descendit. Unde S. Augustinus: « Credere in eum, inquit, est manducare cibum, qui permanet in vitam eternam. Ut quid paras dentem et ventrem? crede, et manducasti. »

Secundo, magis apposite, proprie et precise, cibum hic spiritualis est Eucharistia, uti Christus discrete explicat, vers. 54; ipse enim primo in genere, per modum thesis, cibum hunc vocat coelestem, et permanentem in vitam eternam: mox vers. 55 a thesi descendit ad hypothesis, ac cibum hunc determinat asseritque se esse hunc cibum: « Ego, inquit, sum panis vite; ac tandem, vers. 54 et sequent., clare rem totam aperit, dicitque suam carnem et sanguinem in Eucharistia, esse hunc panem et cibum: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, inquit, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. » Et vers. 56: « Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. » Post sequentium enim, paulo ante mortem, institutum erat sacramentum Eucharistiae, in eoque carnem et sanguinem suum nobis daturus in cibum et potum spiritalem anime, intermedii autem hic sententia crebro hortatur ad fidem, quia hæc summa in Eucharistia est necessaria.

Sensus ergo est, *g. d.* Operamini opera fidei, credite in me meisque dicitis fidem adhibete, ita queretis et reipsa acquiratis cibum Eucharistiae, qui animam vestram non tantum alat, sed et ducet ad vitam eternam; Christus enim distribuit opus fidei a cibo Eucharistiae, qui opere fidei parandus est, sicut distinguitur medium a fine, ad quem ducit. Unde mox Judeus opus, quo quasi modo et medio cibum hunc acquirat, poscentibus, Christus, vers. 29, respondet: « Hæc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille. » Ita Theophylactus: « Cibum permanentem, inquit, mysticam dicit sumptionem carnis Domini. » Et Rupertus: « Qui permanet in vitam eternam, id est qui in hac mortali vita manducatus, ad hoc valet, ad hoc proficit, ut vitam

det mundo eternam. » Sic et Toletus, Franciscus Lucas et alii.

HUNC ENIM PATER SIGNAVIT DEUS. Græce ὁ θεός, *g. d.* Pater coelestis, qui est ille magnus, summusque Deus, signavit; Græce ἐσημαρτο, id est sigillavit. Jam signatio vel sigillatio hæc Christi est triplex, quarum prima parit secundam, secunda tertiam: prima est divinitatis Christi, secunda et tertia humanitatis ejusdem. Primo, ergo, Cyrillus, lib. III, cap. XXIX, sic explicat: « Signari, inquit, pro ungi posuit (signabatur enim qui ungebatur), aut naturaliter ad formam Patris (ut ita dicam) se esse formatum, signationis nomine denotavit; ut dicere videretur: Non est mihi difficile permanentem cibum vobis largiri, quo ad æternæ vite mandatis delicias deducimini. » Filius enim est character hypostasos Dei Patris; character autem quo signatus est a Patre, non est alius nisi ipsa forma et substantia Deitatis. Hæc Cyrillus, cum sit et Paulus, *Hebr.* I, 3. « Qui, inquit, cum sit splendor gloriæ, et figura (Græce ὑποστασις) substantiæ ejus. » Unde S. Gregorius Nazianzenus, *oration.* 42, Filio hæc dat ælogia: « Ille fons vite et immortalitatis, illa archetipi expressio (id est similitudo, signaculum, ac velut expressa effigies Dei, ait ibidem Nicetas), illud immotum sigillum (id est quod non alteratur, nec ad aliam formam commutatur, ut explicat Nicetas), illa per omnia similis imago, ille Patris terminus et ratio. » Græce ἐπεὶ καὶ ὁμοιος, quæ duo pro eodem accipit Nicetas; *g. d.* Filius est Dei Patris sermo, puta definitio, demonstratio: sicut enim definitio demonstrat id quod definitur, sic Filius demonstrat et quasi definit Patrem. Hæc Nicetas.

Secundo, S. Hilarius, lib. VIII *De Trinit.*, magis proprie et apposite: Pater, inquit, signavit Filium, non in divinitate, communicando illi suam Deitatem, sed in humanitate, cum eam univit Verbo eique communicavit Verbi divinitatem. Nam sigillum, inquit, solet imprimi in materia diversa, quo sigillata dicitur; sic humanitas sigillata est divinitate Filii. Sic et S. Augustinus et ex eo Toletus: Quia, inquit, Filius, qui est imago et character Patris, est humanitati unitus, propterea humanitas dicitur habere sigillum et characterem Patris.

Tertio, S. Chrysostomus et alii multi: Pater, inquit, Filium signavit, id est voce e caelo delapsa in baptismo. « Ille est Filius meus dilectus, » ostendit, demonstravit, manifestavit, ac miraculis suis, velut sigillis, ipsum Filium suum esse et Messiam promissum confirmavit, qui congruentem cibum impertire valeat omnibus avidis vite æternæ. Eodemque recidit, si « signavit » interpretis, auctoritatem dedit, quia solemus impresso sigillo, fidem et auctoritatem litteris conciliare.

Hæc sensus facillor est et planior, sed secundus subtilior et sublimior. Verum tertius hic sequitur

ex secundo, enaue complet et perficit. Pater enim per suam vocem et miracula, quasi sigilla sua, hominibus testatus est, se humanitatem Jesu signasse divinitate Verbi, illicque impressisse formam divinitatis suæ, hoc est, testatus est hunc hominem, puta Jesum vere esse Deum Deique Filium, ut illi auctoritatem docendi, leges ferendi et Ecclesiam novam instituenti daret, et apud homines conciliaret. Unde Glossa: « Signavit, inquit, hoc est, proprio signo a cæteris discrevit. »

28. DIXERUNT ERGO AD EUM: QUID FACIEMUS UT OPEREMUR OPERA DEI? — Cyrillus opinatur Judæos id rogare ex arrogantia, quasi stomachantes in Christum, quod eos velut anime suæ incurios reprehendisset, *g. d.* Tu nos reprehendis, quasi panes tuos corporeos sectemur, cibum vero animæ negligamus. Die ergo nobis, quo nova Dei opera affers, quibus Deo placeamus, et animas nostras pascamus, præter illa quæ nobis dedit Moses, et in Pentateucho conscripsit?

S. Chrysostomus vero censet Judæos hæc ex gula dixisse, eo quod panibus Christi, quibus pasti erant, rursus inhiarent: rogare ergo quæ sint opera Dei, quibus Christus velit ut animas suas pascant, non quod intendat illa facere, sed ut Christi sibi benevolentiam conciliet, itaque eum ad panum prorogationem invient.

Melius S. Augustinus, *tract.* 27, et alii sentiunt Judæos idipsum animo sincero opera hæc operandi dixisse. Multi enim inter eos doctrina Christi excitati, et miraculo hoc panum stimulati, erant salutis suæ cupidi: rogant ergo Christum, quæ opera peragere debeant, quibus cibum illum permanentem, qui animas alat et ad vitam eternam ducit, a Deo obtineant. Unde Jesus sincere rogantibus, sincere respondet, docetque quenam sint opera Dei, non id facturus, si fide et simulate rogassent.

« Opera Dei » igitur vocant, non tantum illa quæ grata sunt Deo, nec illa quæ sint cibum anime, illam alet in vitam eternam, ut vult Leontius; quia ex lege Mosis sciebant quenam opera essent grata Deo, et ab eo præcepta; sed « opera Dei » intelligunt illa quæ proprio Deo per Jesum, quem signavit vers. 27, destinavit sanxique, ut per ea consequamur cibum hunc spiritalem a Jesu prædicatum, qui nos alat ducatque ad vitam eternam. Cum enim audissent cibum hunc esse vite æternæ et Deum signasse Christum, ut cibum hunc daret, et Deum signasse Christum, ut appellat ea quæ necesse erat operari, ut cibum hunc assequerentur. Quænam ergo illa sint, querunt a Jesu, non dubitantes ipsum, qui tam potens et liberalis fuerat in corporibus eorum pane alendis, æque imo magis potentem et liberalem fore in cibo animæ edocendo et suggerendo. Ita Toletus.

29. RESPONDIT JESUS, ET DIXIT EIS: HOC EST OPUS DEI, UT CREDATIS IN EUM QUEM MISIT ILLE, — id est

in me, qui tot argumentis et miraculis probavi me esse Messiam a Deo missum: nam modestie causa de se loquitur in tertia persona, *q. d.* Opus, quo cibum animam alentem in vitam eternam a Deo imperabit, est ut creditis in me. Ego enim in me credentibus hunc cibum confero, quia ego ipse sum hic cibus, ut ait ipse vers. 33.

Ut cardatis, — et credendo mihi obediatis, meamque legem et doctrinam observetis, et opere impleatis. Sub fide ergo, quasi sub radice Christus et Paulus omnia opera charitatis, penitentiae, temperantiae ceterarumque virtutum, quas fides excitat et generat, intelligit, ut fise ostendi canone 2 et 3 in S. Paulum. Unde Theophylactus: « Fides, inquit, profecto est opus sanctum et perfectum, et sanctificans illos qui illam habent. Dux enim fit diligens fides ad omnem bonam operationem, et bona operatio conservat fidem. Nam et opera sine fide mortua sunt, et fides sine operibus. »

30. DIXERUNT ERGO EI: QUOD ERGO TU FACIS SIGNUM, UT VIDEAMUS ET CREDAMUS TIBI. — « Dixerunt, » qui in turba erant audaciores, Iesum minus cognoscentes et estimantes. Jam viderant signum multiplicationis panum, quibus Christus pridie paverat quinque millia hominum; sed illud parvi estimant, ac majus et mirabilius flagitant, *q. d.* Tu, o Jesu, rem magnam, imo summam, a nobis flagitas, ut scilicet in te, quasi in Messiam et Dei Filium credamus: ad hoc non sufficit miraculum multiplicationis panum a te heri factum; nam Moses simile, imo majus fecit; ergo ede signum celeste et divinum ac condignum, quo Deus testetur te esse Filium suum et nostrum Messiam. Unde explicantes subdunt:

31. PATRES NOSTRI MANDUCAVERUNT MANNA IN DESERTO, SICUT SCRIPTUM EST (Psal. LXXVII, 24): PANEM DE COELO DEDIT EIS MANDUCARE. — *q. d.* Moses aluit patres nostros in deserto (puta sexcenta et plura hominum millia) cibo celesti et suavissimo, scilicet manna, idque quotidie per quadraginta annos, quod longe majus est tua hesterni panum multiplicatione; nec tamen Moses ideo voluit haberi credique Messias et Dei Filius. Cum tu ergo, o Jesu, talis haberi velis, necesse est ut majora Mose edas miracula. Ita S. Augustinus et S. Cyrillus, qui et addit: « Tale etiam a Christo flagitant signum, parumque putantes, quod uno die miraculose nutriti sunt, longi temporis otiosa petunt alimenta. Sic enim assensuros se doctrinae illius polliceri videntur, » *q. d.* Ale nos per omnem vitam, sicut aluisti heri, ut Moses aluit patres nostros per quadraginta annos; et tunc nos credemus tibi assentiri te esse Messiam Dei Filium. Ita Judaei utpote animales et carnales; cum potius secundum rationem et spiritum sic ratiocinari debuisset: Iesus hic multiplicavit panes, egros quoslibet curat, demones ejicit, mortuos suscitavit, pluraque edit

signa, quae non fecit Moses, idque hoc fine et scopo, ut iis quasi Dei signaculis, probet se esse Messiam a Deo missum: ergo vere ipse est Messias. Miraculum enim etiam unicum, certum est testimonium illius rei et veritatis, ad quam probandam inducitur. Moses autem dans manna, allaque signa edens, illa non fecit hoc fine, ut iis probaret se esse Messiam, sed tantum populi ducem et legislatorem a Deo missum: unde et credidit populus, talemque ipsum habuit. Vos ergo similiter mihi, ait Iesus, credite, meque talem, qualem me esse per miracula demonstrabo, scilicet Messiam.

PANEM DE COELO, — id est celestem, in caelo, id est in aere, ab angelis formatum, indeque in castra Hebraeorum depulventem, vel polius nigentem aut grandinantem; manna enim instar granorum grandinis ex aere descendeat. Hebr. Psal. LXXVII, 24, est מַנְהוּט מִן הַשָּׁמַיִם, id est *tritricum caelorum*, id est celeste. Vide dicta Erod. XVI, 14, ubi fise egi de manna.

32. DIXIT ERGO EIS IESUS, AMEN, PANEM DICO VOBIS: NON MOSES DEDIT VOBIS PANEM DE COELO, SED PATER MEUS DAT VOBIS PANEM DE COELO VERUM. — Christus hic retundit cavillum Judaeorum, et disce ostendit se majorem esse Mose, majoremque panem dare, quam fecerit Moses dando manna. Opponit ergo et preponit panem suum, id est seipsum, sive corpus suum in Eucharistia, ut ipse explicat vers. 33, 34, 35 et seqq., manna Mosaico in tribus. Primum est; quod manna dedit Moses, qui erat merus homo; idque soli Israeli, puta solis Judaeis in deserto; ut panem suum dat Deus Pater, idque toti mundo.

Secundum, quod manna non erat vere panis de caelo, sed ex aere tantum, ut ros vel grandis descendens; dici tamen panem coeli abusive, sicut dicuntur « volucres coeli, » qui in caelo, id est in aere volitant: at panis suus proprie et summo caelorum, imo e sinu Dei Patris descendit, ac proinde solus sit vere celestis et divinus, cuius proinde manna duntaxat erat typus et umbra. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius.

Tertium inde consequens est, quod manna ad tempus duntaxat aluit corpus; at panis Christi corpus et animam alat et vivificat in aeternum. Ita S. Chrysostomus, Leontius, Cyrillus. Esto enim mortem temporalem Christus et Eucharistia a Christianis devote communicantibus non aufert; facit tamen, ut ipsi a morte resurgant, et deinceps non moriantur in aeternum. Resurrectio enim est effectus Eucharistiae, uti patet vers. 50.

Quartum addit Cyrillus, lib. III, cap. LXVII, quod Moses non formavit, nec dedit manna, sed Deus per angelos, ad preces Moysi; at panem hunc Eucharistiae formet et reipsa det ipse Christus: ipse enim sua omnipotentia, quam a Patre cum essentia divina accepit, panem et vinum

corpus et sanguinem suum transsubstantiat, transmeat et transformat.

PANEM DE COELO VERUM, — hoc *est primo*, vere celestem et divinum, non tantum quoad locum, quod scilicet ex caelo descendat, sed etiam quoad naturam et substantiam. Panis enim hic est ipse Christus, qui qua Deus, essentiam habet celestem et divinam, scilicet eandem cum Patre deitatem. *Secundo*, « verum, » ait Cyrillus, Chrysostomus et Augustinus, respectu manna; hoc enim Eucharistiae erat figura duntaxat. In Eucharistia ergo est veritas, in manna umbra veritatis. *Tertio*, « verum, » quia vivificum, qui scilicet dat vitam, tum animae, tum corpori, ut ait Christus vers. seq. Ita Cyrillus et Augustinus. *Quarto*, « verum, » id est perfectum, eximium, in quo est omnis plenitudo, tam essendi quam alendi, quia omnis essentia creata, uti erat manna, si cum essentia increata, puta cum Deo, qualis est Christus in Eucharistia, conferatur, non habet esse verum, sed tantum umbraticum. In solo ergo Deo et Christo est veritas, id est soliditas et plenitudo essendi, ac instar panis perfectissime alendi. Hoc est quod Deus ait Moysi: « Ego sum qui sum. Sic dices filiis Israel: Qui est, misit me, » Erod. III, 14. Vide ibi dicta.

33. PANIS ENIM DEI EST, QUI DE COELO DESCENDIT, ET DAT VITAM MUNDO. — Probat Christus non manna, sed panem suum, id est seipsum esse panem verum, id est vere celestem et divinum, quibus argumentis: *primo*, quia hic solus vere de caelo descendit; *secundo*, quia hic solus vere vitam dat mundo, puta vitam beatam et aeternam, qua sola est vera vita. Nota: hic panis vocatur « Dei, » quia a Deo solo formatus, et qui soli Deo proprius: Deus enim vivit seipso et sua divinitate; et quia panis hic vere est Dei Filius, ipseque Deus.

DESCENDIT, — non in preterito, sed in presenti. Graecum enim *κατέβη* est praesentis temporis. Ergo « descendit, » significat continuationem descensus Christi in altare Eucharistiae usque ad finem mundi. Quoties enim sacerdos consecrat Eucharistiam, toties Christus, qui post mortem ad caelum ascendit, ex eo ad species panis consecratas descendit, in illisque *descendentem* sistit et exhibet.

DAT. — Arabicus, *dat*. Ingens utique donum est Christus, qui est ipsa vita, vivificans omnes fideles rite communicantes per universum mundum, eisque dans vitam celestem divinamque gratiae, et postea gloriae in omnem aeternitatem.

34. DIXERUNT ERGO AD EUM: DOMINE, SEMPER DA NOBIS PANEM HUNC — illaboratum, ut sine labore, in suavi otio panem hunc laeti comedamus, qui nobis vitam prorogat, instar ligni vitae in paradiso, ut annos Nestoreos vivamus. Judaei enim carnales necdum intelligebant panem Christi spirituales, nec nisi terrenum cogitabant. « Ad-

huc sensibile quiddam, ait Chrysostomus, suspicabantur, adhuc ventrem implere expectabant. » *q. d.*, ait Augustinus: Da panem « qui reficit, et non deficit. » Nam, ut ait Cyrillus: « Etsi multis verbis carni eos a sensu Salvator removerit, nihil tamen proficiunt, neque a carnalibus ullo modo recedunt: quippe panem audientes, quo vita mundo datur, terrestrem intelligebant. Similes sunt Samaritanae illi mulieri, quae cum longam de intelligibili aqua Christi orationem audisset, ad sensibilem memoriam aquarum labebatur, dicens: Da mihi, Domine, haec aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire. »

35. DIXIT AUTEM EIS IESUS: EGO SUM PANIS VITAE. QUI VENIT AD ME NON ESURIET; ET QUI CREDIT IN ME, NON SITIET UNQUAM. — Syrus et Arabicus, in aeternum. Hic Christus Judaeis postulantibus panem alentem in vitam aeternam, illa i aperit et offert, asseritque esse seipsum. Ipse enim per gratiam et spiritum suum, quem fidelibus inspirat, eos alit, ut semper vivant; sed proprie eos alit per panem Eucharistiae, de quo omnis hic Christi est sermo. Audi Cyrillum: « Iis verbis subostendit sanctissimi sui corporis vitam et gratiam, qua in nobis unigeniti proprietatis, id est vita, et ingreditur et permanet. » Christus enim in Eucharistia recte vocatur panis: *primo*, quia panem consecrando transformat in corpus suum, quod sub speciebus panis, annihilata panis substantia, solum remanet; *secundo*, quia instar panis vitam auferat, nutrit, sustentat vitam, satiat, exhibitar. Audi Cyrillum: « Non enim illud verum manna, et verus celestis panis fuit; sed ipse unigenitus Filius verus panis est, qui cum sit ex substantia Patris, naturaliter vita est cuncta vivificans. Ut enim panis hic terrestri facit, imbecillitatem carnis nostrae sustinet atque conservans, ita et ipse per Spiritum Sanctum, spiritum nostrum vivificat, et corpus ipsum a corruptione liberat. »

PANIS VITAE, — id est vivus, vitalis, vivificus, imo ipsa vita. Alludit ad lignum vitae, Gen. II, 9. Sicut enim hoc lignum, id est arbor vitae, suo fructu sive pomo, Adae in paradiso dedisset vitam: *primo*, longevam, ad aliquot annorum millia, donec Deus eum a paradiso vivum transulisset in caelum; *secundo*, sanam et robustam; *tertio*, constantem, ut nunquam morbum aut senium sensisset; *quarto*, laetam et hilarem; populus enim omnem mortificationem et melancholiam: sic multo magis haec omnia praestat Eucharistia, quae non tantum longevam, sed et aeternam vitam communicantibus confert: ut docet arbor vitae fuit figura Eucharistiae, uti dicit S. Irenaeus, lib. V, cap. II. Porro, Eucharistia non tantum animam, sed et corpus nutrit et vegetat, uti docent Theologi; imo S. Joannes abbas, teste Palladio in *Lausica*, cap. LXI, S. Catharina Senensis, S. Maria Oigniacensis, S. Ebrulphus abbas apud Surium, tom. VI, pluresque alii sola Eucharistia, sine alio cibo, multo tempore vixerunt.

Eucharistia est panis verus primo.

Secundo.

Christus in Eucharistia vocatur panis.

Eucharistia etiam corpus nutrit et vegetat.

quin et Ludovicus Plus Imperator, in supremo morbo quo obiit, totos 40 dies jejuniis transegit, Eucharistiam solam quotidie sumens, ut qui adfuit ei scriptor testatur, quem citat Thomas Bozius, tom. I. *De Signis Eccles.*, lib. XV, cap. II.

QUI VENIT AD ME, NON ESURIET; ET QUI CREDIT IN ME, NON SITIT UNQUAM. — Quia dabo ei panem, qui omnem famem; et potum, qui omnem sitim satiet. Dixit Christus se esse panem vite, hic modum panem hunc assequendi assignat; nimirum ut quis ad eum veniat, hoc est in eum credat, uti Christus mox exponit: ita S. Augustinus; ad Christum enim venimus, passibus non corporis (sic enim Judæi increduli et crucifixo ad eum venerunt), sed mentis, scilicet fidei, obedientie et charitatis, « non esuriet, » unquam: hoc enim repetendum est ex *vj non sitit unquam*. Sensus est, *q. d.* Manna comestum sedabat famem, sed ad tempus duntaxat; at ego qui sum panis vite, ei vel semel comedat in Eucharistia, comedenti confero plenam satietatem, ut alium cibum non requirat, imo ut nullam deinceps esuriam sentiat, quia confero illi vitam gratiæ et gloriæ, beatam et immortalam, quæ omne non sitis desiderium implet et satiat, ut patebit vers. 40 et seq.

ET QUI CREDIT IN ME, NON SITIT UNQUAM. — Quia dabo ei in Eucharistia potum sanguinis mei, quo plene refectus et satius nunquam sitiet. Audi Cyrillum: « Quid igitur Christus pollicetur? corruptibile certe nihil, sed benedictionem, quam communicatione corporis atque sanguinis Christi assequimur: unde ad eam incorruptionem integre reducemur, ut cibo et potu corporali non indigeamus. Vivificat enim corpus Christi, et ad incorruptionem sua participatione reducit. » Esto enim fideles laici non sumant, nec bibant Eucharistiam sub specie vini, uti faciunt sacerdotes, sed eam comedant sub specie panis duntaxat; tamen sub illa non tantum comedunt corpus Christi, sed et bibunt sanguinem Christi, quia sanguis a corpore Christi, utpote immortalis et glorioso, separari nequit. In spiritualibus enim fides est esurire et sitire, idem est cibum et potum. « Qui venit ad me, inquit Augustinus, hoc est quod ait, Et qui credit in me; et quod dixit: Non esuriet, hoc intelligendum est, non sitiet unquam; utroque enim illo significatur eterna satietas, ubi nulla est egestas. » In summa: « Non sitiet unquam, » id est quod *Psalm. XXV, vers. 9*, ait: « Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos. » Simili modo dixit Samaritane: « Qui hiberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, » cap. IV, vers. 13. Vide ibi dicta.

36. SED DIXI VOBIS, QUIA ET VIDISTIS ME, ET NON CREDITIS. — « Dixi, » alias, etiam id nullibi sit scriptum a Joanne. Ita Chrysostomus, Euthymius et alii. Rursum « dixi, » id est sat superque ostendi et probavi vobis, « quia, » id est quod, « vidistis, » id est cognovistis, hoc est ex tot signis

et miraculis quæ edidi, cognoscere potuistis et debuistis « me; » et tamen ex obstinatione animi in me « non creditis. » Nam cap. V, vers. 3 et seq., fuse arguit Judæos, quod visis tot signis, in se non credant. Ita Euthymius: « Vidistis, ait, me, sive cognovistis quis ego sim, et a testimonio Joannis, et a signis quæ edidi, et a testimonio Scripturarum, quas vobis aperui, sed voluntarie malum operantes non creditis. »

37. OMNE QUOD DAT MIHI PATER, AD ME VENIET; ET EUM QUI VENIT AD ME, NON EJICIAM FORAS. — Est occupatio, *q. d.* Objicietis mihi: Si sciebas nos tibi prædicanti non credituros, cur ergo nobis prædicas? Respondeo: Quia ex vobis sunt aliqui, qui in me credent, nimirum illi quos Pater elegit, mihi que dedit ut sint mei discipuli, et filii: quo tacite innuit Judæos plerisque, ob suam incredulitatem, non esse sibi datos, nec ad fidem a Deo electos, sed pro iis Deum multos alios, præsertim ex Gentibus elegisse, unde ait: « Omne quod dat mihi Pater, in genere neutro, non omnis, ut magis significet universitatem omnium gentium. » Omne ergo, id est omnis gentis, omnis generis, omnis ætatis et sexus universas et populus, cui Pater inspirat affectum fidei, ut sponte et libere in me credat, hic per fidem ad me veniet fietque Christianus et meus discipulus: quare ego eum « me non repellam, nec e domo, id est Ecclesia mea, foras ejectioni, ut vos, o Judæi increduli et rebelles, a me meaque Ecclesia repellam, » compellamque in tartara; sed ultra et amanter eum complectar, mecumque deeam ad Ecclesiam triumphantem in cælis.

Nota: Christus hic ut Judæos incredulos et per-
vicaces retundat, terreat et percellat, assurgit ad secretum voluntatis et prædestinationis Dei. Vult enim docere quod fides sit donum Dei, quo illi careant. Dat ergo Pater Christo fideles ab æterno, prædestinando et in tempore vocando ad fidem, ea ratione et modo, ut vocati libere Deo vocanti obsequantur et credant, itaque veniant ad Christum. Hæc enim est causa actualis fidei, sive earum quis hic et nunc actu credat in Christum, scilicet gratia Dei excitans hominem ad credendum, et homo libera sua voluntate gratiæ Dei consentiens, et credens. Igitur dat Pater nos Christo, cum per gratiam suam præventientem et cooperantem, facit nos actu converti et libere credere Christo; nam, ut ait hic ipse, omnis qui a Patre datur Christo, reipsa venit ad Christum. Ita S. Augustinus, Cyrillus, Leontius, Chrysostomus et alii.

Adverte Christum hic proprie loqui de prædestinatione ad fidem et gratiam, non ad gloriam, æque ac Paulus. Alludit ad *Psalm. II, 8*: « Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terre. » Unde ait in futuro: « Ad me veniet, » ut Gentes per prædicationem Apostolorum ad se venturas innuat. Audi Cyrillum: « Jam jam venturas Gentes signi-

ficat, et facturam gratiæ, quam facturi erant Judæi, minatur. »

Potro, Deus Pater dat fideles Christo, quia Christus hoc obedientia et passione sua meruit. Merita enim Christi sunt causa, non tantum vocationis temporariæ, sed et prædestinationis æternæ fidelium; Deus enim ob prævisa Christi merita, fideles prædestinavit et elegit, uti docet Paulus, *Ephes. I, 4*, dicens: « Elegit nos in ipso Christo ante mundi constitutionem, ut essemus sancti. » Et mox: « Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum, per Jesum Christum in ipsum. »

NON EJICIAM FORAS. — « Non repellam a me, mea Ecclesia, meo celo, sed magna cura refocillabo, » ait Theophylactus. Alludit ad hospitem, qui peregrinos sibi benevolos et amicos ad suum hospitium admittit. Ita Euthymius: « Non abiciam eum, ait, hic mea familiaritate, neque sibi a regno celorum. » Et Cyrillus: « Non abdicabitur, inquit, neque ut inglorius ejicietur, nec erit expers meæ benignitatis, sed recondetur in horreum, et in celestes mansiones divertet, ingrediturque quo mens hominum nequaquam cogitavit. »

Nota: S. Chrysostomus et Cyrillus, lib. III, cap. XXXIX, dicunt illos a Patre dari Filio, qui se per bonum liberi arbitrii usum, Dei vocatione et gratia dignos reddiderunt; quod postea crude secutus Pelagius gratiæ necessitatem negavit, dicens liberum arbitrium sibi sufficere ad bene operandum. Verum hic est error, quem confutat S. Augustinus. « Credere, inquit, Dei gratiæ est; posse credere, natura. » Quocirca ipse hic et alibi docet omnes quidem posse credere, bene operari et salvari, quia liberum in omnibus arbitrium gratiæ Dei est capax, et sepe sufficientem ad salutem gratiam a Deo accipit; solos illos tamen actu credere, bene operari et salvari, quibus Deus dat gratiam efficacem sive congruam; quam scilicet prævidet persuasuram libero arbitrio, ut sibi cooperetur, de quo plura, vers. 44.

38. QUIA DESCENDI DE COELO, UT FACIAM VOLUNTATEM EJUS QUI MISIT ME. — Dat causam Christus, cur non ejiciet foras eum quem Pater sibi dedit, quia scilicet ipse venit in carnem et mundum, hoc sine duntaxat, ut faciat Patris voluntatem, que est, ut eos quos Pater vult dare Christo et salvare, hos Christus acceptet et salvet. Unde explicans, subdit: « Hæc est autem voluntas, » etc. Audi S. Cyrillum, in *Conc. Ephes.*, hæc profunde pertractantem: « Dum non suam, sed sui Patris voluntatem se perficere addit, Judæorum vesaniam ex obliquo perstringit, utpote qui suam semper voluntatem constituere satagentes, divinasque leges hocfacientes, de Domini sui placitis nihil quidquam pensi haberent: dum, inquam, sum hoc loco promptum obsequendi studium palam commendant, illorum rebellionem nequaquam obscure inuasit. »

39. HEC EST AUTEM VOLUNTAS EJUS QUI MISIT ME,

PATRIS: UT OMNE QUOD DEDIT MIHI, NON PERDAM EX EO, SED RESURSCITEM ILLUD IN NOVISSIMO DIE. — « Omne, » id est omnes omnino, cujuscumque sit generis, gradus, status, ætatis vel sexus, ut dixi vers. 37. « Non perdam, » id est non sinam perire. Explicat enim id quod dixit: « Non ejiciam foras: » unde id exponens et perficiens, addit: « Sed resurscitem illud in novissimo die, » puta in ultimo mundi die, sive in die judicii, ut scilicet eum in celum admittam, ibique eum beem immortalitate et gloria, tam corporis, quam animæ in æternum. Tunc enim cessabit cælorum motus, ac consequenter tempus, quod motus illorum est mensura; quare erit tunc dierum, mensium et annorum omnium statio et finis.

40. HEC EST AUTEM VOLUNTAS PATRIS MEI, QUI MISIT ME: UT OMNIS, QUI VIDET FILIUM ET CREDIT IN EUM, HABEAT VITAM ÆTERNAM, ET EGO RESURSCITABO EUM IN NOVISSIMO DIE. — « Qui videt, » Græce *θεωρει*, id est considerans et contemplantis Filium, eumque videns oculis, non corporis, sed mentis, hoc est, in eum credens illicque obediens. Notat Lactantius, lib. VII, cap. IX, ex Trismegisto, quod hoc verbum *θεωρει*, proprie sit rerum divinarum.

ET EGO RESURSCITABO. — Græcum *ἀναστίζω* potest verti et in futuro in dicativo modi, « resuscitabo; » et in aoristo conjunctivi, « ut resuscitem, » uti vertit Interpres, vers. 39. Inculcat Christus resurrectionem, quia « spes Christianorum est resurrectio mortuorum, » ait Tertullianus, lib. *De Resurrectione*. Audi S. Chrysostomum, *homil. 46*: « Vite ubique meminit; nam ejus trahitur cupiditate, et nihil suavius quam non mori. Etenim in veteri Testamento, longa vita et multæ dies promittebantur: nunc vero non simpliciter vite longitudo, sed vita sine fine promittitur; simul et ostendere vult, quod supplicium ex peccato inductum nunc revocat sententiam illam mortis solvendo, et vite sempiternæ inducendo, contra superiorum temporum institutionem.

41. MURMURABANT ERGO JUDEI DE ILLO, QUIA DIXISSET: EGO SUM PANIS VIVUS QUI DE COELO DESCENDI, ET DICERANT:

42. NONNE HIC EST JESUS, FILIUS JOSEPH, CUJUS NOS NOVIMUS PATREM ET MATREM? QUOMODO ERGO DICIT HIC, QUIA DE COELO DESCENDI? — Murmuratio de rebus bonis, ait Cyrillus, est quasi paterna hereditas a parentibus sub Mose, ad Judæos sub Christo descendens. Causam murmurum dat Theophylactus: « Huc usque quidem, ait, existimabatur de pane sensibili eum loqui, et mansit eum terebant; nunc autem quia revelavit eis quod de spiritali pane sermonem habebat, contempso illo murmurant: » quia non capiebant quomodo Christus esset panis vivus, et quomodo de celo descendisset, et quomodo ipsi cum manducarent, suæ enim gulæ inhæbant.

43. RESPONDIT ERGO JESUS, ET DIXIT IIS: NOLITE MURMURARE IN INVICEM. — Græce *παρ ἀλλήλων*, id

est cum invicem, inter vos mutuo, vel etiam contra vos mutuo: innuit enim alios pro se, alios contra se fuisse; acque hac ratione inter se his Christum accusantibus, illis eum defendentibus, versasse, itaque inter se murmurasse. Ita Jansebius.

NOLITE MURMURARE. — Quia nullam murmurandi occasionem vobis præbeo; nam ego puram meramque dico veritatem, quæ licet ob sui sublimitatem a vobis non capiatur, vos tamen estis in culpa, tum quia mihi obstrepitis et rebellatis, nec a me explicationem meorum dictorum quaeritis; tum quia lumen ad mea dicta intelligendum a Deo non flagitatis. Unde subdit:

44. **NEMO POTEST VENIRE AD ME, NISI PATER, QUI MISIT ME, TRAXERIT EUM: ET EGO RESUSCITABO EUM IN NOVISSIMO DIE.** — Nota primo: Potuisset Christus, ut recte advertit Chrysostomus, respondere et dicere: Non est mirum quod vos, o Judei, hæc quæ dico, quod scilicet ego sum panis vivus, qui de cælo descendi, non intelligatis, nec creditis, quia carnalis, duri et protervi estis; sed mavult suavis et divinius respondere, scilicet, quod nemo in se credat, nisi cui hoc datum sit a Patre, ut sic ille qui credebat, contra alios qui non credebant, non contenderent, et increduli agnoscerent sibi deesse lumen divinum, ad proximè et plane credendum necessarium, illudque humiliter præce a Deo et Christo flagitarent, non autem murmurarent; aut certe se deesse illi luminis a Deo oblato, illicque esse rebelles advertent.

Sensus ergo est, q. d. Nolite vos, o mihi credentes, contra incredulos murmurare, eo quod meæ doctrinæ tot miracula confirmata non credant; quia fides est donum supernaturale Dei, nec potest quis credere in me, nisi Pater traxerit eum ut credat: illi autem necdum trahuntur a Patre; quare nolite eis indignari, sed rogare Patrem, ut trahat eos, sicut traxit vos: sic enim æque ac vos in me credent. Vos quoque, o increduli, nolite murmurare contra me, meaque dicta, et meos credentes; quia traxit illos Pater, ut credant in me; rogat ergo potius Patrem, ut vos quoque trahat: sic enim æque ac illi creditis in me, et eum illis unanimitè in mea fide, doctrina et Ecclesia conspirabitis. Dicit ergo cum sponsa: « Trahe me post te; » quia sic trahi curramus in odorem unguentorum tuorum, » *Cantic. 1, 3.* Vide ibi dicta.

Nota secundo, quod traxerit non significare coactionem aut necessitatem, nec opponi libertati arbitrii, quasi illam homini adimat, uti volunt Lutherani et Calvinistæ: sic enim trahuntur ligna et saxa; apud homines autem, trahit sua quemque voluptas, hoc est libertas, non necessitas. Ostendit puro saccharum, trahit illum ad te; ostendit ovi ramum viridem, trahit illum ad te; uterque enim trahitur pabuli illicebra: similiter trahitur hominis voluntas, sicut ferrum trahit

magnes: sic occulta amoris vi ad Christum tracta fuit S. Agnes. Trahirur « monitione, ait Cyrillus, doctrina, revelatione ineffabiliter facta. » Auct. S. Augustinum hic, *tract. 26*: « Noli cogitare te invitum trahi: trahitur animus et amore. » Et mox. « Quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico: Parum est voluntate, etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluptate? Delectatur in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui. Est quædam voluptas cordis, cui panis dulcis est ille cælestis. Porro, si poetæ dicere licuit: Trahit sua quemque voluptas; non necessitas, sed voluptas; non obligatio, sed delectatio; quanto fortius nos dicere debemus, trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur iustitia, delectatur sempiterna vita, quod totum Christus est. » Et post nonnulla: « Da amantem, et sentit quod dico; da desiderantem, da esurientem, da in ista solitudine peregrinantem atque sitientem, et fontem æternæ patriæ suspirantem; da talem, et scit quid dicam: si autem frigidus loquor, nescit quid loquor. » Idem, sermone *De Verbis Apostoli*: « Non dixit, inquit, duxerit, sed traxerit. Ista violentia cordi fit, non carni. Quid ergo miraris? Credo, et venis; ama, et traheris. Ne arbitris istam asperam molestamque violentiam, dulcis est, suavis est, ipsa suavitas te trahit. Nonne cibus trahitur, cum esurienti herba monstratur? Et puto quia non corpore impellitur, sed desiderio colligitur. Sic et tu veni ad Christum, noli longa itinera meditari. Ubi credis, ibi venis. Ad illum enim qui ubique est, amando venitur, non navigando. »

Tractus Dei ergo significat vim et efficaciam gratiæ, sed suavem et blandam, quæ liberum arbitrium non cogat, sed allectet, melleat et blandiendo flectat ut credat. Item significat imbecillitatem et vitiosas cupiditates hominis quæ fidei et sanctitati Christianæ repugnant, ut homo ad fidem et virtutem Christianam, vehementer gratiæ Dei impulsus, non tam duci, quam trahi indigeat. Hoc est quod ait Christus, *Matth. xi*: « Regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. » Ebriosus enim debet inferre vim suæ gulae, luxuriosus suæ libidini, avarus suæ cupiditati, ambitiosus suæ ambitioni. Igitur tractus gratiæ voluntatem in carnem depressam, sursum ad cælestia elevat, renitentem allicit, infirmam corroborat, tristem exhilarat, infirmam animat ad bonum. Quocirca hæc Christi sententia passim Patres Latini cum S. Augustino usi sunt contra Pelagianos, ut probarent necessitatem gratiæ. Excipio Græcos, ut S. Chrysostomum, Cyrillum et eorum sequaces, qui Pelagium præcesserunt, ideoque de gratiæ parte loquuntur, ut liberum hominis arbitrium contra Manichæos extollant. Unde Theophylactus hic ex S. Chrysostomo: Sicut, ait, magnes non trahit nisi ferrum, sic Deus non trahit nisi idoneos; qui scilicet libero arbitrio bene utendo, gratiæ Dei se dignos

efficiunt. Quare caute legendus est hic S. Chrysostomus, dum ait eos qui trahuntur a Deo, hoc ipsum promereri aliqua prævia liberi arbitrii bona voluntate. Hoc si de primo gratiæ tractu, ac de libero arbitrio nudo, omnique gratiæ destituito accipias, Pelagianum est; Catholicum autem, si de ulteriori tractu ad maiorem fidem et virtutem, ac de libero arbitrio jam ab aliqua priori gratiæ præventio et excitato intelligas.

Nota tertio: Quidam a Deo trahuntur inchoative, sive quantum est ex parte Dei, quantumque sufficit, ut possint converti: qui tamen ad Christum non veniunt, nec sese convertunt, quia scilicet Deum trahentem sequi nolunt; et sine tractu hoc simpliciter impossibile est venire ad Christum, perinde ac impossibile est homini sine alis volare. Et de hoc tractu, ait Maldonatus, si quaeras cur hic ad Christum trahitur, ille non? Respondeo, quia hic Christum trahentem sequi voluit, ille vero noluit; imo nonnulli jam credentes in Christum, offensi hæc carnis ejus manducatione, ab eo resilerunt, uti testatur Joannes, vers. 67, dicens: « Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam non cum illo ambulabant; » ac diserte de Juda proditore, vers. 71: « Nonne, ait, ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est? » Alii vero a Deo trahuntur complete, id est pertrahuntur ad Christum, qui scilicet Deum trahentem sequuntur, et de talibus hic quoque agit Christus, ut patet vers. 37: « Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: Omnis qui audit a Patre, et didicit, venit ad me. » Idem enim hic est trahi a Patre, quod audire, doceri, discere a Patre.

« Quid est trahi a Patre, nisi discere a Patre? » ait S. Augustinus. Ita complete trahuntur illi, quibus Deus gratiam dat, non tantum prævenientem, eamque efficacem et congruam (priores enim qui inchoate trahuntur, habent duntaxat sufficientem), sed et cooperantem. Congrua dicitur, quia eorum qui trahuntur, ingenio, affectui et moribus congruit. Unde Deus prævidet ipsos de facto illi libere consensuros et cooperaturos, itaque convertendos, credituros recteque operaturos. Et de his ait S. Augustinus: « Si non traheris, ora ut traharis. » Et: « Cur hic trahitur, ille non trahatur, noli iudicare, si non vis errare. »

Porro, hæc gratiæ efficax et congrua est necessaria ad conversionem, fidem et salutem, non simpliciter, sed ex hypothesi, posita scilicet præscientia Dei, qua ipse prævidet hanc gratiam persuasuram libero arbitrio, ut se ad Deum convertat, alteram vero, quæ solum sufficiens est, idipsum illi non persuasuram. Unde pariter prævidet Deus nos gratiæ efficaci et congruæ libere consensuros, sufficienti vero et incongruæ non consensuros, idque ex mera arbitrii libertate. Hoc est quod ait Christus: « Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum. » Quare

gratiæ congrua usque ad finem vitæ, est magnum perseverantiae donum, quod est causa nostræ salutis æternæ, ac proinde sub meritum non cadit; sed est peculiare et summum Dei beneficium, quod Deus suis prædestinatis et electis confert, eosque a non electis et reprobis secerat et distinguit, uti fuse docet S. Augustinus, *De Præd. Sanct.*, cap. xvi, et ex eo S. Thomas et Scholasticæ, ac Concilium Tridentinum, *sess. 6, cap. xii*. Quocirca hæc gratiæ congrua nobis assidue ac humillime a Deo postulanda est per Christi merita; in ea enim serviturcardo salutis nostræ, quia Deus promissit servitutum nobis quidquid in nomine Christi petierimus, *Joan. xv, 16*.

Denique tractum Dei sæpe impedit ingens cordis humani malitia et obduratio, perinde ac magnetis tractum ferri indomabilis adamas, qui non ferro, nec igne, sed solo hircino sanguine vincitur et frangitur. Audi Plinium, lib. XXXVII, cap. iv: « Adamas dissidet cum magne in tantum, ut iuxta positus ferrum non patitur abstrahi, aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat atque auferat. » Idem tradit Augustinus, in lib. XXI *De Civit. Dei*, cap. iv.

Et ego RESUSCITABO EUM IN NOVISSIMO DIE. — Ostendit Christus fructum hujus tractus Dei Patris, q. d. Ego autem illum, qui a Deo tractus venerit ad me, et in me crediderit, milique obdierit, hoc præmio donabo, ut eum resuscitem ad vitam et gloriam æternam, si videlicet in mea fide et obedientia usque ad mortem perseveraverit.

45. **EST SCRIPTUM IN PROPHETIS: ET ERUNT ODOCIBILES DEI.** — Arabicus, a Deo. Citat Is LIV, 13: « Universos filios doctos a Domino. Simile habet Jeremias, xxxi, 33 et 34; et Ezechiel, xi, 19; et xxxv, 26; et Joel, ii, 28. Vide ibi dicta. Quia insolens videbatur Judeis, quod dixerat Christus: « Nemo potest venire ad me, nisi Pater firmet ex Isaia et Prophetis, qui asserunt omnes filios, sive discipulos Christi et Ecclesie, fore theodidactos, id est doctos a Deo: doceri autem a Deo, est trahi a Deo; *docibiles* enim idem est quod *doctos*. Hebr. enim est *למדו* *lammude*. Sic sæpe alibi verbalia desinentia in *bilis*. Interpres noster Latinus pro participio passivo accipit, ut *incredulibiles* idem sit quod *incredulos*, *plaga desperabilis* sit desperata, verbum *persuasibile* sit verbum persuasum, vel persuasens.

Erunt autem docti a Deo, scilicet interim mentem docente, illuminante, afflante, implente ad vocem externam Christi ejusque discipulorum, ut illi credant et obediant; cum prius in lege veteri Deus exterius magis quam interius, scilicet per Prophetas, per sacerdotes, per S. Scripturas doceret populum. Quare « ubi Deus est magister, ibi cito discitur quod docetur, » ait S. Leo, *serm. De Pentecoste*. Audi S. Augustinum, *tract. 3 in epist. 1 S. Joan.*: « Sonus verborum

nostrorum aures percussit, magister intus est. » Et mox : « Omnibus locutus sum, sed quibus unctio illa intus non loquitur, quos Spiritus Sanctus intus non docet, indocti redeunt. Magister forinsecus adiutoria sunt quedam et admonitiones : cathedram in celo habet, qui corda docet : propterea ait et ipse in Evangelio : Nolle vobis dicere Magistrum in terra : unus est magister vester Christus. Ipse vobis ergo intus loquitur, quando nemo hominum illic est, etc. Ubi illius inspiratio, illius auctio non est, forinsecus inaniter perstreperunt verba. »

OMNIS QUI AUDIUIT A PATRE, ET DIDICIT (Arabicus, et scilicet), VENIT AD ME. — Ecce hic tractum Patris explicat, q. d. Trahitur a Patre, qui interius ab eo docetur, id est cuius intellectus a Patre illuminatur et voluntas inflammatur, ut mihi credat meque sequatur; et didicit, vel discit, hoc est, meam illuminationem in intellecta, et meum impulsum sive inflammationem in voluntate excipit, illique acquiescit et libere consentit: ille « venit ad me, » id est credit in me quasi Messiam, mihi que obediit: duo enim pedes, non corporis, sed animæ, quibus illa venit ad Christum; sunt intellectus a Deo illustratus, et voluntas ab eodem impulsus et inflammata. Iuno S. Augustinus, *De Præd. Sanct.* cap. viii, infert, atque : « Si omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit, profecto omnis qui non venit, non audivit a Patre, nec didicit; nam si audivisset et didicisset, veniret. » Ac subdit : « Valde remota est a sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur, et docet, ut veniat ad Filium. Ibi est et ipse Filius, quia ipse est Verbum ejus, per quod sic docet : nec agit hoc cum carne aure, sed cordis. Simul est et ibi Spiritus Patris et Filii; neque enim ipse non docet, aut separatim docet : inseparabilia quippe didicimus esse opera Trinitatis. » Et post nonnulla : « Cur ergo non omnes docet ut veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet : quos autem non docet, iudicio non docet; quoniam cuius velit miseretur, et quem vult obdurat; sed miseretur bonum tribuens, obdurat digna retribuens, etc. Hæc itaque gratia, que occulte humanis cordibus divina largitate tribuitur, a nullo duro corde respuitur. Ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur. Quando ergo Pater intus auditur et docet ut veniat ad Filium, auferit cor lapideum, et dat cor carneum, sicut Propheta predicante promissit. Sic quippe facit filios promissionis vasa misericordie, que præparavit in gloriam. »

46. NON QUIA (non q. d.) PATREM VIDIT QUISQUAM, NISI IS QUI A DEO EST, HIC VIDIT PATREM. — « Ne aspiciantur Judæi crassi et rudes, ait Euthymius, quod sensuali modo audiat quisquam a Patre, videns eum humano modo, » ait : « Non quia, » etc., subaudi : Sed quod invisibiliter Deum in mente loquentem, revelantem,

illuminantem, et fidem Christi persuadentem audiat, q. d. Deus est magister invisibilis, qui a discipulis non videtur, Deus est doctor, non oculorum, nec aurium, sed cordium et mentium.

NISI IS QUI A DEO EST, — puta ego, qui qua Deus, sum Dei Filius, ex ipso nato, ideoque ipsi intimus, ipsum per essentiali continue video et intueor; qua homo vero, ab eo sine opera viri formatus, semper ipsius beatifica visione fruor. Ita Cyrillus : « Tanquam Patri consubstantialis, ait, videbit profecto eum ex quo est. » Et Euthymius : « Utpote ejusdem nature, substantie et scientie, et qui est in sinu Patris. »

47. AMEN, AMEN DICO VOBIS : QUI CREDIT IN ME, VERBUM HABET VITAM ÆTERNAM. — « Habet, » jure et merito, sive in certa spe, sed necdum in re. Reddit Christus ad vers. 29, et fidem in se ferunt. Iterumque inculcat, quia hæc est principium omnis boni, radix salutis, ac medium necessarium ad obtinendum a Christo panem vite, puta Eucharistiam.

VITAM ÆTERNAM. — « Ita nolentes, ait Chrysostomus, firma præmii spe ad fidem impellit : quid enim melius aut suavius mortem et corruptionem timentibus, quam vita æterna ? »

48. EGO SUM PANIS VITÆ — alens tibi comedentes. VERBUM IN VITAM ÆTERNAM, q. d. Ego ille, a quibus cum vera vivaque fide comedor, tribuo vitam æternam. Idem sæpe repetit et confirmat, et ne temere dixisse videatur, quia Judæi videbatur res hæc plane paradoxa et impossibilis.

49. PATRES VESTRI MANDUCAVERUNT MANNA IN DESERTO, ET MORTUI SUNT.

50. HIC EST PANIS DE COELO DESCENDENS : UT, SI QUIS EX IPSO MANDUCAVERIT, NON MORIATUR. — « In deserto » Ista particula, ait S. Chrysostomus, « significat manna non diu durasse, neque in terram promissionis venisse; mox enim ut illum attingerent, cessavit manna. » Verum hic Christi panis est perpetuo durans, ait Theophylactus. Audi *Josue* v, 12 : « Defecitque manna postquam comederunt de frugibus terre, nec usi sunt ultra cibo illo filii Israel, sed comederunt de frugibus terre Chanaan, » Deus enim, sicut non deficit in necessariis, ita in superfluis non abundat.

ET MORTUI SUNT. — q. d. Manna patres more aliorum ciborum aluit, et ab eis mortem non aruit, nec arere potuit; meos autem panis illam arceat.

UT SI QUIS EX IPSO MANDUCAVERIT (vera fide, viva et charitate formata), NON MORIATUR IN ÆTERNUM. — q. d. Manna non habuit vim vitalem preservandi a morte corporea, multo minus animas patrum vestrorum : hic vero meus panis vim habet liberandi a morte, non tantum corporis, sed et animæ, itque in æternum; licet enim mortem temporalem corporis non auferat, facit tamen ut ex ea fidelis vir resurgat et deinceps non moriatur in æternum : de quo plura vers. 53 et sequenti.

51. EGO SUM PANIS (id est cibus; est hebraismus) VIVUS (in me ipso, et me vivum comedentes) VIVIFICANS eisque meam vitam communicans; cum manna esset in se inanime et mortuum, ideoque vitam comedentibus se tribuere non posse), QUI DE COELO DESCENDI, — ratione divini suppositi, ait Suarez. « Cum de celo cibum quærerent, ait Chrysostomus, ideo frequenter se de celo descendisse testatur. »

52. SI QUIS MANDUCAVERIT EX HOC PANE, VIVET IN ÆTERNUM. — Hic enim panis dat animæ vitam gratia, durantem usque ad vitam gloriæ in omnem æternitatem; corpus vero faciet resurgere a morte, ut gloriosum vivat pariter in æternum.

Calvinus et hæretici contendunt panem hunc non esse corpus Christi in Eucharistia, sed esse panem mysticum; nos enim mystice comedere corpus Christi per fidem, cum in eum credimus. Idem e Catholicis sensit Jansenius hic, Cajetanus, Gabriel, Ruardus Tapper, Nicolaus Cusanus et Hesselius, quos citat Bellarminus, lib. I *De Eucharistia*, cap. v; contra quos integrum librum scripsit Didacus Castellus, et alterum Nicolaus Sanderus, illosque refutant Toletus, Maldonatus, Bellarminus et alii passim.

Dico ergo Christum ab hoc loco deinceps loqui ad litteram de Eucharistia. Id adeo certum est, ut Maldonatus deat ipsam negare esse temerarium et pene erroneum.

Probatur primo, quia id clarissime hic asserit Christus, passim jubens nos manducare suam carnem et bibere suum sanguinem, adeo ut clarus Eucharistie dogma exprimere non poterit; nil enim aliud hic ingeminat, nil aliud audis, quam, « Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem. Nisi manducaverit carnem Filii hominis, et biberit ejus sanguinem. » Sane incredibile videtur, quod Christus rem per se claram et a se toties repetitam, nimirum credendum esse in se, voluerit tot verbis et metaphoris manducandi suam carnem et sanguinem obscurare, præsertim cum prævideret hæc de causa multos, etiam discipulos, a se discessuros.

Secundo, quia utramque Eucharistie speciem distinguit; carnem enim suam facit cibum, quem comedamus; sanguinem vero suum facit potum, quem bibamus. « Nisi, inquit, vers. 34, manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. » Ergo loquitur de Eucharistia, in qua vere et proprie manducamus Christi carnem et bibimus ejus sanguinem. Nam in spirituali manducatione Christi, que fit per fidem, potus a cibo, et sanguis a carne distingui nequit : nec enim speciatim et seorsim credere debemus carnem, et deinde sanguinem Christi, sed sufficit in genere et totaliter credere in totam humanitatem Christi.

Tertio, quia nusquam in Scriptura efficacia et

fructus Eucharistie, item præceptum universale illam sumendi, clare exprimitur et inculcatur, nisi hic. Hoc enim præceptum cum sit grave, et omnes fideles obliget, clare exprimi debuit.

Quarto, si S. Joannes hic non agat de Eucharistia, ergo nusquam de illa egit. Quis hoc erudit de Benjaminio Christi, qui in œcena ultima, ubi Christus Eucharistiam instituit, supra pectus recubuit, illum scilicet augustissimum hoc dilectionis Christi monumentum et mysterium omisisse, et silentio involvisse ?

Quinto, quia similis modo, cap. iii, baptismi institutionem narrat, ac de eo disputationem Christi cum Nicodemo; sicut hic narrat mysterium Eucharistie, ac de ea Christi disputationem cum Judæis. Hæc enim sunt duo Sacramenta fidelibus necessaria, ac quasi duæ bases et columnæ Ecclesie Christianæ.

Denique, hæc est communis sententia Patrum, tam Græcorum, quam Latinorum, item Interpretum ac Doctorum Scholasticorum, scilicet S. Cyrilli, Chrysostomi, Theophylacti, Euthymii, S. Thomæ, Rupertii, Lyrani, Maldonati, Toleti hic et aliorum varis in locis, quos fuse citant Toletus, Ribera, Maldonatus, Sanderus et Didacus Castellus scribentes in hoc caput, ac Bellarminus, lib. I *De Eucharistia*, cap. v.

Pari modo luce locum de Eucharistia intelligit Concilium Ephesinum, epist. ad Nestorium; Nicænum II, act. 6; Cabilonense II, cap. xvi; et Senonense, cap. x; ac Tridentinum, sess. xiii, cap. ii, et sess. xxi, cap. i. Nec dissentit S. Augustinus, quem multi contrarium putant, ut patet eum diligenter legenti : nam ex hoc loco ipse, imo multi veteres, infantibus quoque dandam esse Eucharistiam contendebant, itque facilitatem est per sexcentos annos varis in locis, donec Ecclesia contrarium definitivè, scilicet; Eucharistiam infantibus non esse necessariam, nec expedire illam eis dare ob periculum irriverentiam.

Ubi nota S. Augustinum, præter explanationem litteralem et genuinam hujus loci, quæ est de Eucharistia, adjungere aliam symboliceam et mysticam, ac per panem et cibum hæc intelligere societatem membrorum et corporis Christi, quod est Ecclesia; ut comedere carnem Christi, idem sit quod incorporari Ecclesie illique aggregari et associari, ac consequenter inscribi Christo ejusque spiritum haurire et participare. Id autem facit Augustinus propter Donatistas sui temporis in Africa, quibus eum continua illi fuit disputatio. Hi enim societatem et unitatem Ecclesie per schisma discedant. Accedit primo, quod Eucharistia hujus societatis fidelium in Ecclesia, non tantum symbolum sit, sed et causa. Sicut enim ex multis tritici granis commollitis fit unus panis, et ex multis vine ænims pressis confluit vinum; sic ex multis fidelibus communicantibus fit una societas et Ecclesia. Secundo, quod hæc fidelium unio et

Concilia
Nicænum
Ephesinum
Tridentinum
Augustinus
et
Augustinus